የኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዴሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ የሽግግር ፍትህ ፖሊሲ

በረቂቅ ብሔራዊ የሽግግር ፍትህ ፖሊሲ ማእቀፍ ላይ ከባለድርሻ አካላት ጋር የሚካሄድ ምክክር

ጥር 2016 ዓ.ም

የፍትሕ ሚኒስቴር
MINISTRY OF JUSTICE

የሽግግር ፍትህ
TRANSITIONAL JUSTICE

ክፍል አንድ - መግቢያ - በኢትዮጵያ የሽግግር ፍትህ ስርአት/ፖሊሲ መዘርጋት - ለምን አስፈለገ?

- መንግስት ዓለምአቀፋዊ/አህጉራዊ ስምምነቶች/በህገ-መንግስቱ የተጣሉበትን የዜጎችን ሰብዓዊ/ዲሞክራሲያዊ መብቶች ለማክበር/ለማስከበር የተወሰዱ እርምጃዎች፣
- በተለይ ከ2010 ዓ.ም ጀምሮ ለአለመግባባት፤ ግጭት፣ ሰብዓዊ መብት ጥሰቶች መፍትሔ ይሰጣሉ፣ የመብት አያያዝ ያሻሽላሉ፣ የተባሉ ዘርፈ ብዙ የህግ/ተቋማዊ ማሻሻያዎች፣
- ሆኖም ባለፉት አመታት <u>በበርካታ የአገሪቱ አካባቢዎች አለመግባባቶች፣ ቅራኔዎች፣ ከባድ ግጭቶች እና ስር የሰደዱ የሰብዓዊ መብት ጥሰቶች</u> ተባብሰዋል፡ የዚህ ውጤት -
    - በርካታ ዜጎች ከቤት ንብረታቸው መፈናቀል፡ ለንብረት ውድመት፣ ለአካል ጉዳት እና ለሞት መዳረግ፤
    - በብዙ የአገሪቱ ክፍሎች ለዘመናት የዳበሩ የአብሮነት/የመቻቻል እሴቶች መላላት፣
    - በጥቅሉ በየጊዜው የሚነሱ አለመግባባቶች፣ ግጭቶች እና ከባድ የመብት ጥሰቶች <u>በሀገረ–መንግስቱ የዘላቂ ሰላም ግንባታ፣ የመብት አጠባበቅ ላይ አሉታዊ ተጽእኖ፡</u>
- በቀደሙ አመታት - የሰብአዊ መብት ጥሰቶች፣ ግጭቶች፣ ያልጠሩ ትርክቶች/በደሎችን ለመፍታት <u>ውስን ሙከራዎች ተደርገዋል፡</u>
    - ሆኖም ሙከራዎቹ በእውነት፣ በእርቅ፣ በምህረት እና በፍትህ ላይ የተዋቀሩ አልነበሩም፡
    - ተጎጂዎችን በማእከልነት አላሳተፉም፡
    - በግልፅ ፖሊሲ የሚመራ <u>ሁለተናዊ የሽግግር ፍትህ ስልትን አካታች፣ ሰብዓዊ መብት–ተኮር በሆነ እና በተሰናሰለ መንገድ አልተገበሩም፡</u>
    - በመሆኑም <u>ዘላቂ ለውጥ እና የተሟላ የተጠያቂነት ስርአትን</u> ማምጣት አልተቻለም፡

መግቢያ - በኢትዮጵያ የሽግግር ፍትህ ስርአት/ፖሊሲ መዘርጋት - ለምን አስፈለገ?

- ስለሆነም ለአገራዊ ፈተናዎች ስር ነቀል እልባት ከመስጠት አንፃር –
  - ከነበሩ አገራዊ ሙከራዎች፣
  - የሌሎች አገራት መልካም ተሞክሮዎች፣
  - እንዲሁም አግባብነት ያላቸው የአለምአቀፍ ሰነዶች ስለ ሽግግር ፍትህ አካሄድ ያስቀመጧቸውን ደረጃዎችን ግምት ውስጥ በማስገባት፣
    - ግጭቶች/የሰብአዊ መብት ጥሰቶችን በዘላቂነት ለማስቆም፣
    - ተጠያቂነት በማስፈን የህግ የበላይነትን ለማረጋገጥ፣
      - የተሟላ የሽግግር ፍትህ ሂደት መተግበር/ፖሊሲ ማውጣት አስፈላጊ ነው፡፡
- ለችግሮቹ ዘላቂ መፍትሔ ለመስጠት/ሁሉን-አቀፍ ፍትህ ለማስፈን - አገሪቱ በተሟላ የሽግግር ፍትሕ ሂደት እንድታልፍ ማድረግ ተገቢ ስለመሆኑ ተጨማሪ ማረጋገጫ፡
  - በፍትህ ሚኒስቴር ገለልተኛ የባለሙያዎች ቡድን የተደረገ ጥናት፣
  - የኢሰመኮ/የተመድ የሰብዓዊ መብቶች ከፍተኛ ኮሚሽን ጽሕፈት ቤት ጣምራ የምርመራ ውጤት ምክረ-ሀሳብ፣
  - በፌዴራል መንግስት እና በህወሀት መካከል በደቡብ አፍሪካ በተፈረመው የሰላም ስምምነት፣

መግቢያ - በኢትዮጵያ የሽግግር ፍትህ ስርአት/ፖሊሲ መዘርጋት - ለምን አስፈለገ?

- በመሆኑም ከነዚህ እውነቶች በመነሳት፡
  - በአገር አቀፍ ደረጃ በተደረጉ ሕዝባዊ ምክክሮች የተገኙ ግብዓቶችን፡
  - የሽግግር ፍትህ ባለሙያዎች ቡድን ያቀረባቸውን ምክረ-ሀሳቦች ታሳቢ በማድረግ፡
  - ችግሮችን በዘላቂነት ለመፍታት እንዲቻል
    - አሳታፊ፣ አካታች፣ ከዓለም-አቀፍ የሰብአዊ መብት መርሆዎችና ጋር የተጣጣመ፣
    - መሰረታዊ የሽግግር ፍትሕ መርሆዎችን የተከተለ፣
    - የሀገራችንን ነባራዊ ሁኔታ ያገናዘበ <u>የሽ/ፍትሕ ሂደት ፖሊሲ</u> ወጥቷል።

መግቢያ - የሽግግር ፍትህ ፖሊሲው ዋና ዋና አምዶች

1 **የወንጀል ተጠያቂነት**

- ምርመራና ክስ የሚከናወንባቸው ወንጀሎች፣
- ምርመራና ክስ የሚከናወንባቸው አጥፊዎች፣
- የወንጀል ምርመራ እና ክስ የሚከናወንበት ተቋማዊ ሥርዓት፣
- የፍርድ ሂደት የሚከናወንበት ተቋማዊ ሥርዓት፣

2 **እውነትን ማፈላለግ፣ ይፋ ማውጣት፣ የዕርቅ ተግባር**

- እውነትን ማፈላለግ፣ ይፋ ማውጣት፣ ዕርቅ ስራ ተግባራዊ የሚደረግባቸው ጉዳዮች
- ተግባራቱ የሚከናወኑበት ተቋማዊ ሥርዓት

3 **በቅድመ ሁኔታ ላይ የተመሰረተ ምህረት**

- ለምህረት ብቁ የማያደርጉ ሁኔታዎች
- ለምህረት ብቁ የሚያደርጉ ሁኔታዎች
- ምህረት የሚከናወንበት ተቋማዊ ሥርዓት

4 **ማካካሻ**

- ተግባራዊ የሚደረጉ የማካካሻ ዓይነቶች/ትኩረት የሚደረግባቸው ጉዳዮች
- ማካካሻ የሚመራበት ተቋማዊ ሥርዓት

5 **ተቋማዊ ማሻሻያ**

- የተቋማዊ ማሻሻያ ስራ ትኩረት የሚያደርግባቸው ተቋማት
- የተቋማዊ ማሻሻያ ስራ የሚመራበት ተቋማዊ ሥርዓት

6 **የሽግግር ፍትህ ተግባራዊ የሚደረግበት የጊዜ ወሰን**

Made with Gamma

መግቢያ - የሽግግር ፍትህ ፖሊሲው ዋና ዋና አምዶች

7 **በሽግግር ፍትህ ትግበራ የክልሎች ሚና**

8 **በሽግግር ፍትህ የባህላዊ የፍትህ ሥርዓቶች ሚና**

9 **የባለብዙ ዘርፍ ጉዳዮች (cross-cutting issues)**

10 **የመንግስትና ባለድርሻ አካላት ሚና እና ክትትል/ድጋፍ ስርአት**

Made with Gamma

ፖሊሲው የሚመራባቸው መርሆዎች

- ሰብአዊ መብት ተኮር ትግበራ፡- የሽግግር ፍትህን በሚመለከቱ ሰነዶች (አለም–አቀፍ/ብሄራዊ) ላይ የተቀመጡ ህጎችን፣ መርሆዎችንና ታሳቢ ያደረገ ይሆናል።
- ማንንም አለመጉዳት፡- የማንኛውንም ተሳታፊ/ተጎጂ ደህንነት በጠበቀ/ከዳግም ጥቃት/የጉዳት አደጋ የመጠበቅ መብትን በሚያረጋግጥ አግባብ ተግባራዊ ማድረግ፡
- ሀገራዊ ባለቤትነት፡- ሂደቱ ሃገራዊ ባለቤትነትን ባረጋገጠ አግባብ በመንግስት፣ በሕዝብ እና ቀጥተኛ ባለድርሻ አካላት ፍላጎት፣ ባለቤትነት እና ውሳኔ ይመራል፡
- አውድ-ተኮር አተገባበር፡- አገራዊ እና አካባቢያዊ ነባራዊ ሁኔታዎችን ግምት ውስጥ ያስገባ፡ የሁሉንም ማ/ብ ክፍሎች ጥያቄ፡ የጋራ ትልም ያማከለ አካሄድ፡
- ተጠያቂነት፡- ሂደት ተጠያቂነትን ባረጋገጠ መልኩ ይመራል፡
- ሁለንተናዊነት፡- ሂደቱ የተለያዩ አላባዎችን በማቀናጀት በተናበበና ተመጋጋቢ በሆነ መልኩ እንደአስፈላጊነቱም ቅደም ተከተልን በጠበቀ አግባብ ይተገበራል፡
- አካታችነትና አሳታፊነት፡- ሂደቱ በፖለቲካ አመለካከት፣ በዘር፣ በቀለም፣ በጾታ፣ ወይም በሌላ ሁኔታ ላይ የተመሰረተ ልዩነትን ሳያስተናግድ፣ ሁሉን–አቀፍ፣ አካታች፣ በሀገሪቱ ያለውን ብዝሀነት በሚያንፀባርቅ እና ሁሉንም የማህበረሰብ ክፍሎች እና ቁልፍ ባለድርሻ አካላትን በሚያሳትፍ መንገድ ይተገበራል።
- ስርአተ-ጾታ ተኮር አተገባበር፡- ሂደቱ ከቅድመ ዝግጅት ክዋኔዎች እስከ ሙሉ አተገባበር ሁሉ የሴቶች ተመጣጣኝ ውክልና/ትርጉም ያለው ተሳትፎ አሰራር፡
- ልዩ ትኩረት የሚሹ የህ/ብ ክፍሎች ተሳትፎ፡- ለጉዳት ተጋላጭ የሆኑ ክፍሎች ልዩ ፍላጎት/ምልከታን ግምት ውስት ያስገባ/ባለቤትነት የሚያረጋገጥ፡
- ቅንጅትና ትብብር፡- የሽግግር ፍትህ በህዝብ፣ በመንግስት እና መንግስታዊ ባልሆኑ አጋር ድርጅቶች/ባለድርሻ አካላት ቅንጅታዊ አሰራር ይተገበራል፡
- ሃገር በቀል ግጭት አፈታት እሴቶችን ጥቅም ላይ ማዋል፡- እንደአስፈላጊነቱ ተገቢ ማሻሻያዎችን እንዲያካሂዱ በማድረግ ሚና እንዲኖራቸው ይደረጋል።

ፖሊሲውን የማውጣት ስልጣን እና የፖሊሲው ዓላማ

- የተፈፃሚነት ወሰን - ይህ ፖሊሲ በመላ አገሪቱ ተፈጻሚ ይሆናል
- ፖሊሲውን የማውጣት ስልጣን
  - በህገ-መንግ አንቀጽ 51(2) የፌዴራል መንግስት በአገር-አቀፍ ደረጃ የሚተገበሩ ፖሊሲዎችን ለማውጣት/አፈፃፀማቸውን ለመከታተል የተሰጠ ስልጣን፡፡ (social, eco, devt)
- የፖሊሲው ዓላማ
  - አጠቃላይ አላማ
    - የኢትዮጵያን ፖለቲካዊ፣ ማህበራዊ እና ኢኮኖሚያዊ አውድ መሰረት ያደረገ፣
    - የተቀናጀ የሽግግር ፍትህ ሂደት የሚመራበት ስርአት በመዘርጋት ዘላቂ ሰላም፣ እርቅ፣ የህግ የበላይነት፣ ፍትህ እና ዲሞክራሲ የሚረጋገጥበትን መደላድል መፍጠር፡፡
  - ዝርዝር አላማዎች
    - የሽግግር ፍትህ ማእቀፍ አምዶቹ የሚኖራቸውን አላማ፣ ግብ፣ መስተጋብር እና የሚመሩባቸውን መሰረታዊ መርሆዎች እና ተቋማዊ አደረጃጀት በግልጽ ማመላከት፤
    - ለአተገባበራቸው ተገቢ የህግ፣ የአሰራር እና የአደረጃጀት አቅጣጫዎችን ማመላከት፤
    - የሽግግር ፍትህ ፖሊሲው የተለያዩ ስልቶች ተፈፃሚ የሚሆኑበትን የጊዜ ወሰን መመስረት፤
    - በሽግግር ፍትህ ትግበራ ሂደት ባህላዊ የፍትህ ስርዓቶች እና ክልሎች የሚኖራቸውን ሚና መዘርዘር፤
    - ልዩ ትኩረት የሚሹ የህብ. ክፍሎች/የመብት ጥሰት ሰለባዎች በሽ/ፍ ትግበራ የሚኖራቸውን ሚና/ሊደረግላቸው የሚገባውን ትኩረት ማስቀመጥ፡፡

ክፍል ሁለት - የፖሊሲ ጉዳዮች እና አቅጣጫዎች

1. የወንጀል ተጠያቂነት

- በሽግግር ፍትሕ ማእቀፍ የወንጀል ተጠያቂነትን መመስረት፣
  - ሀገሪቱ ያለባትን ዓለምአቀፍ ግዴታ ለመወጣት፣
  - የሰዎችን ፍትሕ የማግኘት መብት ለማረጋገጥ፣
  - ሰላም እና መረጋጋት ለማምጣት፣
  - የሕግ የበላይነትን ለማረጋገጥ እና ተመሳሳይ ወንጀሎች እንዳይደገሙ ለማድረግ እጅግ አስፈላጊ ነው።

- በሽግግር ፍትሕ ሂደት፣
  - ምርመራ/ክስ የሚከናወንባቸው ወንጀሎች እና አጥፊዎች መለየት፣
  - የወንጀል ምርመራ፣ የክስ እና የፍርድ ሂደቶችን የሚያከናውኑ አካላትን ማንነት በፖሊሲው ማዕቀፍ በግልጽ ማመላከት ተገቢ ይሆናል።

1.1. ምርመራ እና ክስ የሚከናወንባቸው ጥሰቶች/ወንጀሎች

- ኢትዮጵያ የተቀበለቻቸው ዓለም-አቀፍ ሰነዶች፣ የአፍሪካ ህብረት የሽ/ፍ/ፖ፣ ሕገ-መንግስት -
  - በጉልህ የመብት ጥሰቶች/ከባድ ወንጀሎች ላይ የወንጀል ተጠያቂነትን እንዲያረጋግጡ ያስገድዳሉ፡
  - በይቅርታም ሆነ በምህረት ሊታለፉ እንደማይገባ አስቀምጠዋል፡
- የሽግግር ፍትሕ ዋና ዓላማ ግብ የወንጀል ተጠያቂነት ስልትን ብቻ በመጠቀም ሁሉን–አቀፍ ፍትሕ ማምጣት አይደለም፡
  - ሁሉንም የሽግግር ስልቶች በተቀናጀ መልኩ በመተግበር ፍትሕ ማስፈን፣ የሕግ የበላይነትን ማረጋገጥ ያስፈልጋል፡
- በመሆኑም በሽግግር ፍትህ - በጉልህ የሰብአዊ መብት ጥሰቶች/ከባድ ወንጀሎች ላይ ብቻ ያተኮረ ምርመራና ክስ ተግባራዊ ይደረጋል፡ (sys, widespread, patterned)
  - በወንጀል ምርመራና ክስ ሂደቱ የማይካተቱ ጉልህ ያልሆኑ ወንጀሎች/ጥፋቶች በሌሎች የሽግግር ፍትሕ ስልቶች ይታያሉ፡
- በተጨማሪም የሚከተሉት የፖሊሲ አቅጣጫዎችና ስልቶች ተግባራዊ ይደረጋሉ፡-
  - ጉልህ የሰብአዊ መብት ጥሰቶች/ከባድ ወንጀሎችን ለመለየት የሚያስችል ግልፅ መለያ መስፈርት ይዘረጋል፤
  - በወንጀል ሕግ ያልተካተቱ ዓለም-አቀፍ ወንጀሎችን በተመለከተ ሀገሪቱ ከተቀበለቻቸው ስምምነቶች ጋር በተጣጣመ መልኩ አዲስ ሕግ ይወጣል፤
  - የወንጀል ምርመራ እና ክስ ስራዎችን በተሟላ ሁኔታ ለመተግበር የሚያስችሉ ሥርዓቶች ይዘረጋሉ፡

1.2 ምርመራ የሚከናወንባቸው እና ክስ የሚመሰረትባቸው አጥፊዎች

- ከሀገራችን ተጨባጭ ሁኔታ አንፃር በሁሉም አጥፊዎች ላይ ምርመራ ማካሄድ እና ክስ መመስረት ተመራጭ አካሄድ አይሆንም፡ አይቻልም፡
- የምርመራ እና ክስ የመመስረት ስራው ከፍተኛ ደረጃ ተሳትፎ ባላቸው አጥፊዎች ላይ ብቻ ይሆናል፡ ምክንያቶች፡
    - ከአጥፊዎቹ ብዛት፣
    - የሽግግር ፍትሕ ሂደቱ ከሚተገበርበት ሰፊ የጊዜ ወሰን ስፋት፣
    - በዓለም-አቀፍ ደረጃ ካለው የሽግግር ፍትሕ ተሞክሮ አኳያ፣
    - እንዲሁም የወንጀል ምርመራ/ክስ ለማካሄድ የሚያስፈልገው ረጅም ጊዜ/የሚጠይቀው ከፍተኛ ወጪ፡
- በጉልህ የሰብአዊ መብት ጥሰት/ከባድ ወንጀል ድርጊት የተሳተፉ ነገር ግን ከፍተኛ ደረጃ የወንጀል ተሳትፎ የሌላቸው አጥፊዎችን በተመለከተ፡
    - እንደየአግባብነቱ ሌሎች የሽግግር ፍትሕ ስልቶችን በመጠቀም ጉዳያቸው የሚታይበት ሥርዓት ይዘረጋል፡
- አጥፊዎችን በተመለከተ የሚቀጥሉት ተጨማሪ የፖሊሲ አቅጣጫዎች/ስልቶች ተግባራዊ ይደረጋሉ፡-
    - ከፍተኛ ደረጃ የወንጀል ተሳትፎ ያላቸው አጥፊዎች የሚለዩበት ግልጽ ሥርዓት ይዘረጋል፤
    - በአጥፊዎች ላይ የወንጀል ሙሉ ተጠያቂነት ለማረጋገጥ እንዲቻል ያለመከሰስ መብት ተፈፃሚነት እንዳይኖረው ይደረጋል፤
    - በፖሊሲው/በማስፈፀሚያ ሕጎች፣ በሕገ-መንግስቱ፣ በወንጀል/በወንጀል ሥ/ሥ ሕጉ ላይ የተቀመጡ የምርመራ/ክስ መርሆዎች መሰረት ያደረገ ሂደት ይተገበራል፤

1.2 ምርመራ የሚከናወንባቸው እና ክስ የሚመሰረትባቸው አጥፊዎች

- በሀገር ውስጥ የማይገኙ ከፍተኛ ደረጃ የወንጀል ተሳትፎ ያላቸው አጥፊዎች ተጠያቂነትን - ከሚገኙበት አገር ተላልፈው እንዲሰጡ ተገቢ ስራ ይሰራል፤
- በምርመራ የማይደረስበት ከፍተኛ ደረጃ የወንጀል ተሳትፎ ያለው አጥፊ የሚገኝበትን ቦታ ለጠቆመ ወይም አጥፊው በጉልሕ የሰብአዊ መብት ጥሰት/ከባድ ወንጀል መሳተፉን የሚያሳይ ተጨባጭ ማስረጃ ላቀረበ፥
    - የማበረታቻ ድጋፍ/ሽልማት ሥርዓት፤
- ከፍተኛ ደረጃ የወንጀል ተሳትፎ ባላቸው አጥፊዎች ላይ ምስክርነት ለሚሰጡ ሰዎች፥
    - የበቀል እርምጃ እንዳይደርስባቸው አስፈላጊ ጥበቃ እና ድጋፍ የሚያገኙበት ስርአት፡፡

1.3 የወንጀል ምርመራ እና ክስ የሚከናወንበት ተቋማዊ ሥርዓት

- የምርመራ/የክስ ሂደቱ <u>ህዝባዊ አመኔታ እንዲያገኝ</u> እና የሽ/ፍ ስርአቱ በሀገር/በአለም-አቀፍ ደረጃ ቅቡል እንዲሆን ማድረግ ለሽ/ፍ/ ስኬት ጠቃሚ ነው፡፡
- በመሆኑም፣
  - የወንጀል ምርመራ እና ክስ የሚከናወንባቸው ወንጀሎችን ግዝፈት እና ውስብስብነት፣
  - ሂደቱን ለመተግበር የሚያስፈልገውን ከፍተኛ ወጪ/ሙያዊ አቅም፣
  - ሀገራችን ያለችበትን ነባራዊ ሁኔታ ግምት ውስጥ ያስገባ

የወንጀል ምርመራ/ክስ <u>ስራዎችን የሚመራ ተቋማዊ ሥርዓት መመስረት</u> ያስፈልጋል፡

- ስለሆነም አሁን ካለው <u>የምርመራ/ዐቃቤ ሕግ ተቋም ውጪ በሆነ፣ ነጻ/ገለልተኛ ሆኖ ራሱን ችሎ በሚቋቋም፡</u> የሕዝብ አመኔታ በሚኖረው <u>አዲስ የልዩ ዐቃቤ ሕግ</u> ተቋም፡

1.3 የወንጀል ምርመራ እና ክስ የሚከናወንበት ተቋማዊ ሥርዓት

የወንጀል ምርመራ እና ክስ የሚከናወንበት ተቋማዊ ሥርዓትን በተመለከተ - ተጨማሪ የፖሊሲ አቅጣጫዎች እና ስልቶች፡-

- የምርመራ ባለሙያዎች/ዐቃብያነ ህግ ምልመላ/ሹመት በስነ-ምግባር፣ ልምድ፣ ሙያዊ ብቃት፣ በህግ በሚቀመጡ መስፈርቶች መሰረት ይከናወናል፣
- የባለሙያዎች ጥቆማ፣ ምልመላ እና ሹመት ያታን፣ አመኔታን፣ ገለልተኝነትን እና ብዝሃነትን በሚያረጋግጥ መልኩ ይከናወናል፤
- የባለሙያዎች ጥቆማ፣ ዕጩዎችን የመመልመል/የመምረጥ፣ ለህ/ተ/ም/ቤት ለሹመት የማቅረብ ስራን የሚያከናውን ጊዜያዊ ኮሚቴ በህ/ተ/ም/ቤት ይቋቋማል፤
    - የኮሚቴው አባላት ከሕ/ተ/ም/ቤት፣ ከፍትህ ሚ/ር፣ ከኢሰመኮ፣ ከህግ ት/ቤቶች ኮንሶ፣ ጠበቆች ማህበር፣ ከፌ/ፖ/ኮሚሽን፣ ሲቪል ማ/ብ፤
- ለሚሰየሙ ባለሙያዎች አስፈላጊ ህጋዊ ጥበቃ እና ከለላ የሚደረግበት ሥርዓት ይዘረጋል፤
- የልዩ ዐቃቤ ህግ ተቋሙ ነጻነቱን/ገለልተኝነቱን በሚያረጋግጥ አግባብ በቂ በጀት ይመደብለታል፤ የማስተዳደር ነጻነት እንዲኖረው ይደረጋል፤
- የተቋሙ ባለሙያዎች ከኃላፊነት የሚነሱበት/የሚተኩበት ስርዓት የተቋሙን ነጻነት/ገለልተኝነት በሚያረጋግጥ አግባብ እንዲዘረጋ ይደረጋል፤
- የልዩ ዐቃቤ ህግ ተቋሙ ከሲቪል ሰርቪስ ውጭ ባለሙያዎች/ድጋፍ ሰጪ ሰራተኞችን የሚቀጥርበት/የሚያስተዳድርበት ሥርዓት ይመሰረታል።

1.4 የፍርድ ሂደት የሚከናወንበት ተቋማዊ ሥርዓት

- በሽ/ፍ ሂደት የወንጀል ተጠያቂነት ስራ የታለመውን ግብ እንዲያሳካ ለማስቻል ነጻ እና ገለልተኛ የዳኝነት ተቋም ማደራጀት መሰረታዊ ጉዳይ ነው፡፡
- ስለሆነም በሚተገበረው የሽ/ፍ ስርአት፣
  - የወንጀል ተጠያቂነት በመመስረት ሂደት ሀገራዊ ፍርድ ቤቶች ያላቸውን ቅድሚያ የመዳኘት ስልጣን በሚያከብር/በያጠናክር አግባብ፣
  - በማህበረሰቡ፣ በተጎጂዎች እና በተከሳሾች አመኔታ እና ቅቡልነት የሚኖረው፣
  - አቅም/ብቃት ያላቸው ባለሙያዎችን የሚያካትት፣
  - ከመደበኛ ፍርድ ቤቶች የተለየ የራሱ አደረጃጀት የሚኖረው ነጻ እና ገለልተኛ ልዩ ፍርድ ቤት በህግ የሚቋቋም ይሆናል፡፡

1.4 የፍርድ ሂደት የሚከናወንበት ተቋማዊ ሥርዓት

- የፍርድ ሂደትን በተመለከተ የሚከተሉት ተጨማሪ የፖሊሲ አቅጣጫዎች እና ስልቶች ተግባራዊ ይደረጋሉ፡-
  - የልዩ ፍ/ቤቱን ነፃነት፣ ገለልተኛነት፣ ተአማኒነት ለማሳደግ፣ ሀገር-አቀፋዊ/ዓለም-አቀፋዊ ቅቡልነቱን ለማጠናከር የሚረዱ አደረጃጀቶች ይተገበራሉ፤
  - የሚሾሙ ዳኞች በሙብት ጥሰቶች ያልተሳተፉ/በሙብት ጥሰት የማይጠረጠሩ ስለመሆናቸው ለማረጋገጥ የልየታ/ማጥራት ስራ ሥርዓት ይዘረጋል፤
  - የሚሾሙ ዳኞች በወንጀል ህግ፣ በአለምአቀፍ የወንጀል ህግ፣ በአለም-አቀፍ የሰብዓዊነት ህግጋት፣ በአለም-አቀፍ የሰብዓዊ ሙብቶች እና በአለም-አቀፍ የጦር ህግ ጉዳዮች ከፍተኛ ልምድ፣ የላቀ ብቃት እና እውቀት ያላቸው እንዲሆኑ ይደረጋል፤
  - የዳኞች ምልመላ/ሹመት በስነ-ምግባር፣ ልምድ እና ሙያዊ ብቃት በህግ በሚቀመጡ ሌሎች መስፈርቶች መሰረት ይካሄዳል፤
  - የዳኞች ጥቆማ፣ ምልመላ፣ ሹመት ፆታን፣ አመኔታን፣ ገለልተኝነትን፣ ብዝሃነትን በሚያረጋግጥ አግባብ አሳታፊና ግልጽ በሆነ ሂደት ይከናወናል፤
  - የዳኞች ጥቆማን የመቀበል እና የምልመላ/የመረጣ ስራው በህ/ተ/ም/ቤት በሚቋቋም ነጻ እና ገለልተኛ ጊዜያዊ ኮሚቴ ይከናወናል፤
  - የኮሚቴው አባላት ከፍርድ ቤት፣ ከህ/ተ/ም/ቤት፣ ኢሰመኮ፣ ህግ ት/ቤቶች ኮንሶርቲየም፣ ሲቪል ማህ/ብ ተቋማት፣ ከጠበቆች ማህበር ይውጣጣል፣
  - ለዳኝነት የተጠቆሙ/የተለዩ እጩዎች ለህዝብ ይፋ የሚደረጉበት/ህዝብ አስተያየት የሚያቀርብበት ስርዓት ይዘረጋል፤
  - በዚህ ሂደት የሚለዩ ዕጩ ዳኞች ለህ/ተ/ም/ቤት ቀርበው የሚሾሙበት ዝርዝር አሰራር በህግ ይወሰናል፤

1.4 የፍርድ ሂደት የሚከናወንበት ተቋማዊ ሥርዓት

- ልዩ ፍርድ ቤቱ በስሩ የሚያርፉ የስረ-ነገር ጉዳዮችን በተመለከተ ቅድሚያ የዳኝነት ስልጣን እንዲኖረው ይደረጋል፤
- ልዩ ፍርድ ቤቱ ለስራው አስፈላጊ የሆኑ የስረ-ነገር ስልጣን የሚኖራቸው የመጀመሪያ ደረጃ እና የይግባኝ ምድቦች እንዲኖሩት ይደረጋል፤
- ሙያዊ ብቃት/ልምድ ያላቸው ባለሙያዎችን ያካተተ የሬጅስትራር እና የተከላካይ ጠበቃ አደረጃጀት፣ የተጎጂዎች ማስተባበሪያ፣ የአማካሪ ባለሙያዎች እና ሌሎች ደጋፊ የስራ ሂደቶች፤
- ልዩ ፍርድ ቤቱ የዳኝነት ስራውን የሀገር ውስጥ ህጎችን እና እንዳስፈላጊነቱ ዓለም-አቀፍ ህግ እና መርህን በመከተል የሚሰራ ይሆናል፡
- ዳኞች የሚነሱበት/የሚተኩበት ሂደት የልዩ ፍ/ቤቱን ነጻነት እና ገለልተኝነት በሚያረጋግጥ አግባብ እንዲሆን የህግ እና የአሰራር ሥርዓት ይዘረጋል፤
- ልዩ ፍርድ ቤቱ ከሲቪል ሰርቪስ አሰራር በተለየ ሁኔታ የራሱን የባለሙያ/ድጋፍ ሰጪ ሰራተኞችን የሚቀጥርበት/የሚያስተዳድርበት ሥርዓት፤
- ተቋማዊ ነጻነት/ገለልተኝነት በሚያረጋግጥ አግባብ በቂ በጀት ይመደባል፤ የበጀት አስተዳደር ነጻነት የሚረጋገጥበት ሥርዓት ይዘረጋል።

2. እውነት ማፈላለግ፣ ይፋ ማውጣት እና የእርቅ ተግባራት

- እውነት ማፈላለግ፣ ይፋ ማውጣት እና የእርቅ ተግባራት፡
    - በዘመናት የተፈጸሙ የሰብዓዊ መብቶች ጥሰቶችን መሰረታዊ ምክንያት በመለየት የተጎጂዎችን እውነቱን የማወቅ መብት ለማረጋገጥ ያስችላሉ፡
    - ተለያይተው የነበሩ ሰዎች/የሕብ/ ክፍሎች ግንኙነታቸውን ለመገንባት፣ ቁስላቸውን ለመፈወስ፣ በደሎች እንዳይደገሙ ለማድረግ ፋይዳ አላቸው፡
- ስለሆነም እውነት የማፈላለግ፣ ማውጣት እና የእርቅ ተግባር - ከሌሎች የሽግግር ፍትህ ዓላባዎች ጋር በተናበበ መልኩ ተግባራዊ ይደረጋል፡
- እውነት የማፈላለግ፣ ይፋ የማውጣት እና የእርቅ ስራ፥
    - 'በሁሉም ጉልህ የሰብዓዊ መብት ጥሰቶች' ላይ ያተኩራል፡ (በወንጀል ተጠያቂነት ከሚሸፈኑ ጉልህ - ከፍተኛ ተጠያቂ ውጭ ያሉትን)
        - የጥሰቶችን መሠረታዊ ምክንያቶች፣ ተከታታይነት፣ ስልታዊነት፣ መጠነ-ሰፊነት፣ መጠን ይለያል፡
    - ሌሎች 'ጉልህ ያልሆኑ የሰብዓዊ መብት ጥሰቶች' - በባህላዊ/ክልል–አቀፍ የግጭት አፈታት/እርቅ ሥርዓቶች የሥረ-ነገር ስልጣን ስር ያርፋሉ፡

2.1. እውነትን ማፈላለግ፣ ይፋ ማውጣት እና ዕርቅ ተግባራዊ የሚደረግባቸው ጉዳዮች

- የሂደቱ ስረ-ነገር 'በጉልህ የሰብዓዊ መብት ጥሰቶች' ላይ የሚወድቅ መሆኑ እንደተጠበቀ ሆኖ፥
  - ሂደቱ ተፈጻሚ የሚሆንባቸው ጥሰቶች ግን በመብት ጥሰቶቹ ክብደት/ጉልህነት ላይ ብቻ ተመስርቶ የሚወሰን አይሆንም፤
  - የድርጊቶቹን ተከታታይነት፣ ስልታዊነት ወይም መጠነ-ሰፊነት ግምት ውስጥ በማስገባት መሰል ጥሰቶች የሂደቱ አካል ይደረጋሉ፤
- በተለያዩ ጊዜያት ለግጭት መንስኤ የሆኑ የታሪክ አረዳዶች/ትርክቶች – የተከሰቱበት የጊዜ ማእቀፍ ወሰን ሳይደረግበት ሁሉም እንዲሸፈኑ ይሆናል፡
- በሀቅ ኮሚሽን ፊት በፈቃዳቸው በመቅረብ እውነትን የሚያወጡ/ቃል የሚሰጡ አጥፊዎች የሰጡት ማናቸውም ቃል በፍርድ ሂደት እንደ ማስረጃ ጥቅም ላይ እንዳይውል ጥበቃ (use immunity) ይደረጋል፤
- ጉዳት የደረሰባቸው ሰዎች ጉዳታቸውን በዝርዝር እንዲያስረዱ በማድረግ እውነትን በማጥራት ሂደት ተሳትፎ እንዲኖራቸው ይደረጋል፤
- ሂደቶቹ ለጾታዊ ጥሰቶች፣ ለተፈናቃዮች ልዩ በደሎች እና ለሌሎች ተጋላጭ የማህበረሰብ ክፍሎች ጉዳቶች ተገቢ ትኩረት በሚሰጥ አግባብ ይከናወናሉ፤
- የከፍተኛ መብት ጥሰቶችን ዝርዝር መረጃዎች በአግባቡ የመሰነድ፤ ለማ/ብ የማሳወቅ፤ ለተጎጂዎች ሕዝባዊ እውቅና የመስጠት አሰራሮች ይዘረጋሉ።

2.2. እውነትን የማፈላለግ፡ ይፋ ማውጣት እና የዕርቅ ተግባር የሚከናወንበት ተቋማዊ ሥርዓት

- የእውነት ማፈላለግ/የእርቅ ስራ – ነጻነትን፣ ገለልተኛነት፣ ቅቡልነት በሚያረጋግጥ/ብቃት በተላበሰ መንገድ የሚተገበርበት ተቋማዊ ሥርዓት አስፈላጊ ነው፡፡
    - ስለሆነም ተግባራቱ ከፖለቲካዊ ጣልቃ ገብነት ነጻ/ገለልተኛ ሆኖ በሚቋቋም አዲስ የእውነት አፈላላጊ ኮሚሽን አማካኝነት እንዲከናወኑ ይደረጋል፡
- ተግባራቱ የሚከናወኑበት ተቋማዊ ሥርዓትን በተመለከተ የሚከተሉት አቅጣጫዎች ተግባራዊ ይደረጋሉ፡-
    - ኮሚሽኑ ምህረት የመስጠት ሥራን የሚመለከት ተደራቢ ኃላፊነት ይኖረዋል፤
    - የማካካሻ ስራዎችን የሚመራ መዋቅር በሥሩ ያደራጃል፤
    - ኮሚሽኑ የጾታ፣ ሀገር ሽማግሌዎች፣ ሀይማኖት አባቶች፣ የሲቪክ ማ/ብ፣ ሌሎች የማ/ብ ክፍሎች ውክልና ያለው ሆኖ ብቁ/ገለልተኛ ባለሙያዎችን ያካትታል፡
    - ለኮሚሽነርነት የሚያበቁ ዝርዝር ጉዳዮች በሕግ ይደነገጋሉ፤ የኮሚሽነሮች ምርጫ የሕዝብ/ባለድርሻ አካላትን አስተያየት ግምት ውስጥ ያስገባል፡
    - የኮሚሽነሮች መረጣ እና ሹመት የፆታ፣ እውቀት፣ ግብረገብነት፣ ሙያዊ ታማኝነት፣ ገለልተኝነት እና የብዝሃነት መገለጫዎችን ታሳቢ ያደርጋል፡
    - የኮሚሽነሮችን ጥቆማ የመቀበል፣ የምልመላ እና የመረጣ ስራ በህ/ተ/ም/ቤት በሚሰየም ገለልተኛ ጊዜያዊ ኮሚቴ ይካሄዳል፤
        - የኮሚቴው አባላት ከሲቪክ ማ/ብ አደረጃጀት፣ ከዩኒቨርሲቲ እና ከታዋቂ ሰዎች መካከል የሚውጣጡ ይሆናል፤
        - ኮሚቴው የመረጣ ስራውን ሲያጠናቅቅ ለህ/ተ/ም/ቤት ያቀርባል፤

2.2 እውነትን የማፈላለግ፡ ይፋ ማውጣት እና የዕርቅ ተግባር የሚከናወንበት ተቋማዊ ሥርዓት

- የኮሚሽኑን ተቋማዊ ብቃት ለማጎልበት/ልምድ ለመቅሰም፣ ከተዓማኒነት ጋር የሚያያዙ ጥያቄዎችን ለመመለስ
    - ልምድ ያላቸው የውጭ ባለሙያዎች በኮሚሽኑ አደረጃጀት ውስጥ በአማካሪነት እና ድጋፍ ሰጪነት እንዲካተቱ ይደረጋል፤
- በትግበራ ምእራፍ የኮሚሽኑን ነጻነት/ገለልተኝነት የሚያረጋግጡ አሠራሮች ይዘረጋሉ፤
    - ከሲቪል ሰርቪስ መዋቅር በተለየ መንገድ ባለሙያዎች/ድጋፍ ሰጪ ሰራተኞችን የሚቀጥርበት እና የሚያስተዳድርበት ሥርዓት ይዘረጋል፤
    - በቂ በጀት/በጀቱን የሚያስተዳድርበት ነጻነት ይኖረዋል።

3. በቅድመ–ሁኔታ ላይ የተመሰረተ ምህረት

- የሽግግር ፍትህ ሂደቱ በተለያዩ ጊዜያት የተፈጸሙ ጥሰቶችን ይዳስሳል፣
  - ስለሆነም የተጎጂዎች/የአጥፊዎች ቁጥር እጅግ ከፍተኛ እንደሚሆን ይጠበቃል፣
  - በዚህ ረገድ ሁሉንም ወንጀሎች/ጥሰቶች በክስ ሂደት እንዲያልፉ ማድረግ አይቻልም፣
  - በሌላ በኩል ለተፈጸሙ ጥሰቶች ሁሉ ምህረት የሚሰጥበትን ሁኔታ መደንገግ፣
    - የወንጀል ተጠያቂነትን የሚያስቀር፣ ዓለምአቀፍ ግዴታን የሚቃረን ነው፣
    - የተሟላ የሽግግር ፍትሕ ተግባራዊ ለማድረግ ተግዳሮት ይፈጥራል፣
    - ስለሆነም በቅድመ–ሁኔታ ላይ የተመሰረተ ምህረትን ተግባራዊ ማድረግ አስፈላጊ ይሆናል።
    - በኢትዮጵያ ተግባራዊ የሚደረገው የሽግግር ፍትሕ ሂደት በቅድመ-ሁኔታ ላይ የተመሰረተ ምህረት አሰራርን ተፈፃሚ ያደርጋል።

3.1. ለምህረት ብቁ የማያደርጉ እና የሚያደርጉ ሁኔታዎች

ለምህረት ብቁ የማያደርጉ ሁኔታዎች

- ዓለምአቀፍ ሰነዶችና የሰብዐዊነት ሕጎች ጉልህ የሰብዐዊ መብት ጥሰቶችን የፈፀሙ አጥፊዎች ከተጠያቂነት ማምለጥ እንደማይኖርባቸው ደንግገዋል፡
- የኢ.ፌ.ዴ.ሪ ሕገ-መንግስትም በአንቀጽ 28(1) ላይ በምህረት ሊታለፉ የማይችሉ ወንጀሎችን ዘርዝሮ አስቀምጧል፡
- በመሆኑም በፖሊሲው 'ለወንጀል ተጠያቂነት' ዓላማ 'ጉልህ የሰብዓዊ መብቶች ጥሰቶች' እና 'ከፍተኛ ደረጃ ተሳትፎ ያላቸው አጥፊዎችን' በተመለከተ በተሰጠው ትርጉም መሰረት -
    - 'በጉልህ የሰብዓዊ መብቶች ጥሰቶች ከፍተኛ ደረጃ ተሳትፎ ያላቸው አጥፊዎች' በማናቸውም መልኩ የሚሰጥ ምህረት ተጠቃሚ አይሆኑም።

3.1. ለምህረት ብቁ የማያደርጉ እና የሚያደርጉ ሁኔታዎች

ለምህረት ብቁ የሚያደርጉ ሁኔታዎች

- በቅድመ–ሁኔታ ላይ ተመስርቶ የሚሰጥ ምህረት የሽግግር ፍትሕ ሂደትን በማሳለጥ ረገድ የጎላ ሚና ይኖረዋል፡
- ምህረት ዓላማውን እንዲያሳካ እና ተጠቃሚው ወደ ህብ/ ሲቀላቀል በቀል እንዳይፈጠር ለመከላከል ሂደቱ ተጎጂን ማዕከል እንዲያደርግ እና በፖሊሲው የተገለጹ ባህላዊ የግጭት መፍቻ ዘዴዎችን ሚና ከግምት እንዲያስገባ ይደረጋል፤
- እንደሁኔታው ማመልከቻ በማቅረብ የምህረት ተጠቃሚ ለመሆን የሚከተሉት ሁኔታዎች ተፈፃሚ ይደረጋሉ፦
    - በጉልህ ወንጀሎች/ጥሰቶች ላይ ከፍተኛ ደረጃ ተሳትፎ ያለው አለመሆን፤
    - እውነት በማውጣት እና በምርመራ ሂደት መተባበር፤
    - ጥፋትን ማመን እና መጸጸት፤ በይፋ ህዝብን/ተጎጂዎችን ይቅርታ መጠየቅ፤ እንደ ሁኔታው ለበደል በማካካሻ ሂደት ለመሳተፍ ፈቃደኛ መሆን፤
    - በበጎ ፈቃድ ስራ ላይ በመሳተፍ ህዝባዊ አገልግሎት ለመስጠት መስማማት፤
    - ወንጀሉ የተፈፀመበትን ምክንያት (motive) በማየት እንዳስፈላጊነቱ ከህዝባዊ ሀላፊነት ወይም ስልጣን ለመልቀቅ ፈቃደኛ መሆን፤
    - ተመሳሳይ የወንጀል ሪከርድ አለመኖር፤ ተመሳሳይ ጥሰቶች እንደማይፈጸም ቃል መግባት፤
- የምህረት አሰጣጥ ሂደቱ ግልጽ፣ ገለልተኛ እና ተአማኒነት በሚኖረው አግባብ ይከናወናል፤ ዝርዝሩ በህግ እንዲወሰን ይደረጋል።

3.2. የምህረት ተግባር የሚከናወንበት ተቋማዊ ሥርዓት

- ምህረትን - ከእውነት ማፈላለግ፣ ማውጣትና ከእርቅ ተግባራት ጋር በተሰናሰለ እና ተመጋጋቢ በሆነ መንገድ መተግበር አስፈላጊ ነው፡
- ይህን ለማድረግ እንዲቻል የእውነት አፈላላጊ ኮሚሽኑ – ምህረት የመስጠቱን ተግባር በተደራቢነት እንዲያከናውን ይደረጋል፡

የምህረት አሰጣጥ ተቋማዊ ሥርዓትን በተመለከተ የሚከተሉት የፖሊሲ አቅጣጫዎችና ስልቶች ተፈጻሚ ይሆናሉ፡-

- ገለልተኛ የሆነ፣ በዘርፉ የዳበረ እውቀት እና ልምድ ያላቸው ባለሙያዎችን በአማካሪነት የያዘ መዋቅር በኮሚሽኑ ስር ይደራጃል፤
- የሚዋቀረው አደረጃጀት የምህረት ጥያቄን ከመቀበል አንስቶ በአቤቱታዎች ላይ ለኮሚሽኑ የውሳኔ ሀሳብ የሚያቀርብበት ስርዐት በህግ ይዘረጋል፤

4. ማካካሻ

- በመብት ጥሰቶች/ኢፍትሀዊ አሰራሮች ተጎጂ የሆኑ ግለሰቦች/ማህበ የጉዳቶችን ዓይነት/መጠን በሚሸፍን የማካካሻ ስርዐት እንዲያልፉ ማድረግ ያስፈልጋል፡
  - መልሶ ማቋቋም፣ ማገገሚያ፣ እርካታ፣ የመታሰቢያ/ማስታወሻ ክንዋኔ፣ በይፋ ይቅርታ መጠየቅ፡ ሌሎች ማካካሻዎች የሚተገብር ስርዐት ይደራጃል፡

4.1. ተግባራዊ የሚደረጉ የማካካሻ ዓይነቶች እና ትኩረት የሚደረግባቸው ጉዳዮች

- በሽግግር ፍትሕ ሂደቱ የሚከተሉት የማካካሻ አይነቶች አቅምን እና ነባራዊ ሁኔታዎችን ግምት ውስጥ በማስገባት ተግባራዊ ይደረጋሉ፡-
  - መልሶ ማቋቋም፣ ማገገሚያ፣ እርካታ፣ የመታሰቢያ/ማስታወሻ ክንዋኔዎች፣ የጥሰቶችን ሙሉ ሀቅ ማፈላለግ፡ ይፋ ማውጣት እና እውቅና መስጠት፤
  - ለተፈጸሙ በደሎች በመንግስት ደረጃ ይፋዊ ይቅርታ መጠየቅ፤
  - ዘላቂ የማካካሻ ስርአት ተግባራዊ እስኪደረግ ድረስ ጣልቃ-ገብ የማካካሻ እና ድጋፍ ተግባራት ይከናወናሉ፡-
    - መልሶ ማቋቋም፣ የማገገሚያ እርምጃዎች እና ሌሎች አስፈላጊ የማካካሻ ዓይነቶች፡
    - አላማው የተጎጂዎችን አንገብጋቢ/አስቸኳይ ችግሮችን፡ የሕጻናት፣ የሴቶች፣ የተፈናቃዮች፣ የአካል ጉዳተኞች፡ የአዛውንቶችን ፍላጎት ግምት ውስጥ በማስገባት በተወሰነ መልኩ መቅረፍ ይሆናል፡
- የማካካሻ አይነቶች ሲተገበሩ አይነታቸውን፣ ባህሪያቸውን፡ ሂደቶቹን መሰረት በማድረግ ባህላዊ የፍትሕ ተቋማት ሚና እንዲኖራቸው ይደረጋል፤
- የማካካሻ አተገባበር የተጎጂ ህ/ብ ክፍሎችን (የሕጻናት፣ የሴቶች፣ የተፈናቃዮች፣ የአካል ጉዳተኞች፡ የአዛውንቶች) ፍላጎት ባገናዘበ መንገድ ይፈፀማል።

4.2. ማካካሻ የሚመራበት ተቋማዊ ሥርዓት

- የማካካሻ ስራን – ምህረት ከመስጠት፣ እና ከእውነት ማፈላለግ፣ ይፋ ማውጣትና እርቅ ተግባር ጋር በተሰናሰነ መንገድ መተግበር አስፈላጊ ነው፡፡
  - ስለሆነም የእውነት አፈላላጊ ኮሚሽኑ የማካካሻ ስራዎችን የሚያከናውን ይሆናል፡

በዚህ ረገድ የሚከተሉት የፖሊሲ አቅጣጫዎች ተግባራዊ ይሆናሉ፡-

- ማካካሻ ተግባራዊ ከመደረጉ በፊት በጥናት ላይ የተመሰረተ የማካካሻ ህግ ማዕቀፍ/መርሀግብር ይዘጋጃል፡
- ተጎጂዎችን የማቋቋም/የመደገፍ ሥራዎችን ለመምራት የማቋቋሚያ እና ድጋፍ ፈንድ በህግ ይቋቋማል፤
- ገለልተኛ የሆነ፣ የኮሚሽኑን የማካካሻ ስራዎች የሚያሳልጥ እና የዘርፉ ባለሙያዎችን በአማካሪነት የያዘ መዋቅር በኮሚሽኑ ስር ይደራጃል፤
  - አደረጃጀቱ የማካካሻ ማዕቀፍ/መርሀግብር ይነድፋል፤ በአቤቱታዎች/ውሳኔ በሚያስፈልጋቸው ጉዳዮች ላይ ለኮሚሽኑ የውሳኔ ሀሳብ የሚቀርብበት ስርዐት ይዘረጋል፡፡

5. ተቋማዊ ማሻሻያ

- በከባድ ጥሰቶች በቀጥታም/በተዘዋዋሪ መንገድ አስተዋጽኦ የነበራቸውን ተቋማት/ሰዎች/ኃላፊዎች ማስቀጠል ለሽግግር ሂደት እንቅፋት ይፈጥራል፡
- በእነዚህ ላይ የማሻሻያ እርምጃ መውሰድ -
    - ጥሰቶቹ እንዳይደገሙ፣ ተቋማቱ የሕዝብ አመኔታ እንዲኖራቸው፣ መብቶችን የማክበር/ማስከበር ቁመና እንዲያገኙ ይረዳል፡
- ስለሆነም በሚተገበረው የሽግግር ፍትህ ሂደት ሰፊ የተቋማዊ ማሻሻያ ስራ ተግባራዊ ይደረጋል፡
- የሚከተሉት የፖሊሲ አቅጣጫዎችም ተግባራዊ ይደረጋሉ፡-
    - ተቋማት፣ ኃላፊዎች፣ ባለሙያዎች በተፈፀሙ ጥሰቶች/ወንጀሎች የነበራቸው ድርሻ፣ ለተፈፀሙ ጥሰቶች መነሻ የሆኑ ወይም አስቻይ ሁኔታዎችን የፈጠሩ የፖሊሲ፣ የህግ እና የአሰራር ማዕቀፎችን ዓለምአቀፍ የሰብዓዊ መብት መርሆዎችን/አሰራሮችን ባከበረ መልኩ ይለያሉ፤
    - በቀጥታ/በተዘዋዋሪ መንገድ በመሳተፍ ወይም ኃላፊነትን ባለመወጣት በተፈፀሙ ጥሰቶች ላይ እንደነበራቸው የተሳትፎ መጠን ወይም የሥነ-ምግባር/ሙያዊ ብቃት ማነስ ሁኔታ እየታየ፥
        - ከስራ እንዲነሱ፣ በአስተዳደራዊ እርምጃ/በወንጀል ተጠያቂ እንዲሆኑ ወይም ሌሎች እርምጃዎች እንዲወሰዱ ይደረጋል፤
    - የተለዩ/ለጥሰት መነሻ የሆኑ ምንጮችን መሰረት በማድረግ ተቋማትን ለማሻሻል የሚያስችሉ የአጭር/ረጅም ጊዜ ፕሮግራሞች ይተገበራሉ፡

6. ተቋማዊ ማሻሻያ

- ተቋማት፣ ኃላፊዎች/ሰራተኞች ኃላፊነታቸውን ተቋማዊ/ሙያዊ ነጻነት እና ገለልተኝነት ባስጠበቀ አግባብ እንዲሰሩ ለማድረግ የሚያስችል የተቋም ስልጣን፣ አደረጃጀት እና ተጠሪነትን የሚመለከቱ የህግ፣ የፖሊሲ ወይም አሰራር ማሻሻያዎች ይደረጋሉ፤
- የሰብዓዊ መብት ጥሰቶች/ወንጀሎች እንዳይደገሙ እና ለሰብዓዊ መብቶች መከበር፣ ለመልካም አስተዳደር አስቻይ ሁኔታ የሚፈጥሩ የህግ/ፖሊሲ ማዕቀፎች ይወጣሉ፤
- ለመብት ጥሰት ተጋላጭ የህ/ብ ክፍሎት ትኩረት የሚሰጥ እና ህብ/ን ማዕከል የሚያደርግ የተቋማት የወንጀል መከላከል አቅም ማጠናከሪያ ስልት በጥናት ላይ ተመስርቶ ይተገበራል፤
- ተቋማት መልካም ሥነ-ምግባር/ሙያዊ ብቃት ባላቸው ታማኝ፣ ነጻ እና ገለልተኛ የሥራ ኃላፊዎች እንዲመሩ ይደረጋል፤
- ተቋማት ሙያዊ ብቃት/መልካም ሥነ-ምግባር ባላቸው ታማኝ፣ ነጻ እና ገለልተኛ ባለሙያዎች እንዲደራጁ የሚያስችል የቅጥር/ምልመላ ሥርዓት ይዘረጋል፤
- አቅም በፈቀደ መጠን ለተቋማት የሚመደብ በጀት እና የሰው ኃይል ብዛት እና ጥራት በማሳደግ የሕዝብ አገልግሎት እንዲሻሻል ይደረጋል፤
- የተቋማት ኃላፊዎች እና ሰራተኞችን የሰብዓዊ መብት አያያዝ፣ አገልግሎት አሰጣጥ ቀጣይነት ያለው የስልጠና መርሀግብር በመስጠት አቅም የማሳደግ ስራ ይሰራል፤
- ዜጎች እና አገልግሎት ጠያቂዎች በተቋማት ላይ ቅሬታ የሚያቀርቡበት እና ምላሽ የሚያገኙበት ዘመናዊ የአሰራር ሥርዓት ይዘረጋል፤
- የተፈፀሙ የመብት ጥሰቶች እንዳይደገሙ ለማድረግ በፌዴራል ተቋማት/በፌዴራል እና በክልል ተቋማት መካከል ቅንጅታዊ አሰራር ሥርዓት እንዲጠናከር ይደረጋል፡
- የልየታ፣ የማጥራት እና የማሻሻያ ተግባራትን ለማከናወን የሚያስችል ሁሉን አቀፍ ህግ እንዲወጣ ይደረጋል።

6.1. የተቋማዊ ማሻሻያ ስራ ትኩረት የሚያደርግባቸው ተቋማት

- ከመብቶች ጥበቃ/አፈፃፀም ጋር የተያያዘ ሀላፊነት ያላቸው ሁሉም ተቋማት መብቶች/ነጻነቶችን የማክበር/የማስከበር ግዴታቸውን መወጣት እንዲችሉ ለማድረግ በትኩረት መስራት መሰረታዊ ሁኔታ ነው፡
- ሆኖም ካለው ውሰን አገራዊ አቅም እና የሽግግር ፍትህ ሂደት ባህሪ አንጻር ሁሉንም ተቋማት በማሻሻያ ሥርዓት ሂደት እንዲያልፉ ማድረግ አይቻልም፡
  - በሽግግር ፍትህ ሂደት ማእቀፍ የማሻሻያ ስራዎች ትግበራ ትኩረት ውሰን ይሆናል፡
  - በዋናነት በሰብዓዊ መብቶች ጥሰቶች ላይ በተሳተፉ ሰዎች፣ መብቶች በማክበር/በማስከበር ረገድ ኃላፊነታቸውን ባልተወጡ፡ እና ያለፉ ጥፋቶች እንዳይደገሙ በማድረግ ረገድ ወሳኝ ሚና ሊጫወቱ በሚችሉት ላይ ይሆናል፡ በዋናነትም፡-
    - አገራዊ/ክልላዊ የፍትህ፣ የፀጥታ እና የደህንነት ተቋማት፣
    - የሚዲያ ተቋማት፣
    - ልዩ ትኩረት የሚሹ የህ/ብ ክፍሎች ሰብዓዊ መብትን ከማስከበር አኳያ ኃላፊነታቸውን ባልተወጡ ተቋማት፣ እና
    - ለሰብዓዊ መብት ጥሰት አስቻይ ሁኔታን በፈጠሩ ህጎች፣ ፖሊሲዎች እና አሰራሮች ላይ ቅድሚያ በመስጠት የሚተገበር ይሆናል።

6.2 የተቋማዊ ማሻሻያ ስራ የሚመራበት ተቋማዊ ሥርዓት

- የተቋማዊ ማሻሻያ ስራ ውጤታማ፣ ቀልጣፋ፣ ቅቡል፡ የህዝብ አመኔታ እንዲኖረው ነጻ፣ ገለልተኛ እና ብቃት ባለው ተቋም እንዲመራ ማድረግ ያስፈልጋል
  - ስለሆነም ስራውን የሚመራ ነጻ፣ ገለልተኛ እና የህዝብ አመኔታ ያለው ኮሚሽን በህግ እንዲቋቋም ይደረጋል።
- የሚከተሉት የፖሊሲ አቅጣጫዎች ተግባራዊ ይደረጋሉ፡-
  - ኮሚሽኑ ሙያዊ ብቃት፣ ልምድ፣ መልካም ስነ-ምግባር ባላቸው ነጻ/ከፖለቲካ ገለልተኛ በሆኑ ኮሚሽነሮች/ባለሙያዎች ይመራል፡
  - ኮሚሽኑ ተቋማትን የመለየት/የማጥራት ስራ በማከናወን/ማሻሻያዎችን በመለየት ለህ/ተ/ም/ቤት አቅርቦ የማስወሰን ስልጣን እንዲኖረው ይደረጋል፤
  - በሚመረጡ ተቋማት ላይ የመለየት እና የማጥራት ሂደቱ የሚመራበት ዝርዝር ሥርዓት ይዘረጋል፤

  - ከዳኝነት አካላት ጋር በተገናኘ፥
    - ኮሚሽኑ የዳኞችን ልየታ እና ማጥራት ስራ የሚያከናውን ራሱን የቻለ አደረጃጀት ይኖረዋል፤
    - የዳኞች ልየታ/ማጥራት ስራው በኢ.ፌ.ዲ.ሪ ሕገ–መንግስት ከተቀመጡ ጥበቃዎች/አሰራሮች ጋር በሚጣጣም አግባብ በኮሚሽኑ ይከናወናል፤

6.2 የተቋማዊ ማሻሻያ ስራ የሚመራበት ተቋማዊ ሥርዓት

- ኮሚሽኑ የመለየት/ማጥራት ስራውን ሲያከናውን - በተቋማቱ የሚገኙ እውቀት ያላቸው ባለሙያዎች እንዲሳተፉ ይደረጋል፤
- የሽግግር ፍትህ ተቋማዊ ማሻሻያ ዓላማዎችን በሚያሳካ አግባብ ለማከናወን እንዲቻል ልምድ/እውቀት ያላቸው አማካሪዎች እንዲኖሩት ይደረጋል፤
- የኮሚሽነሮች ጥቆማ፣ ምልመላ/መረጣ ስራዎችን የሚያከናውን ከሲቪክ ማህ/ብ፣ ከዩኒቨርሲቲ እና ከታዋቂ ግለሰቦች የሚውጣጣ ገለልተኛ ጊዜያዊ ኮሚቴ ይቋቋማል፤
  - ኮሚቴው ለፓርላማ ያቀርባል፤
- ተቋማዊ ነጻነት በሚያረጋግጥ መጠን በጀት ይኖረዋል፣ ከሲቪል ሰርቪስ መዋቅር በተለየ ራሱን የሚያስተዳድርበት ሥርዓት ይዘረጋል፤

- ክልሎች የተቋማዊ ማሻሻያ የሚሰራ ተቋም በህግ ያቋቁማሉ፤
  - ተቋማቱ ከዚህ ፖሊሲ/የሰብዓዊ መብት መርሆዎች ጋር በሚጣጣም አግባብ የሚመሰረቱ ይሆናል፤
- ኮሚሽኑ በክልል የሚሰሩ የልየታ፣ የማጥራት እና የማሻሻያ ስራዎችን በቅርበት የመደገፍ እና የማስተባበር ሚና እንዲኖረው ይደረጋል።

7. የሽግግር ፍትህ ተግባራዊ የሚደረግበት የጊዜ ወሰን

- የሽግግር ፍትህ ስርአት ትግበራ ግልፅ የጊዜ ወሰን ሊኖረው ይገባል፡
- ለዚህ አላማ የሚቀመጥ የጊዜ ወሰን በተቻለ መጠን ሁሉ የተፈፀሙ የሰብዓዊ መብት ጥሰቶችን፣ የተዛነፉ የታሪክ አረዳዶች፣ ልዩነቶች እና ቁርሾዎች፣ እና የተከሰቱ በደሎችን የሚያካትት እና ለዘላቂ ሽግግር መንገድ የሚከፍት መሆን አለበት።
- ስለሆነም የሽግግር ፍትህ የጊዜ ወሰን፥
    - ለወንጀል ተጠያቂነት አላማ 'የኢ.ፌ.ዲ.ሪ ሕገ–መንግስት ከፀደቀበት ከ1987 ጀምሮ' ያለው የጊዜ ወሰን ተፈፃሚ ይደረጋል፡
    - 'ለእውነት ማፈላለግ፣ እርቅ ማስፈን እና ማካካሻ ስራዎች አላማ' ወሰኑ 'መረጃ እና ማስረጃ እስከተገኘበት ጊዜ ድረስ' ይሆናል፡
        - ይህም ጥሰቶች/ቅራኔዎችን ከመሰረታቸው በማጥራት ለመመርመር፣ ስብራቶች እንዲሽሩ/እንዲጠገኑ፣ ዘላቂ ሰላምን ለማምጣት ይስችላል።

8. በሽግግር ፍትህ ትግበራ የክልሎች ሚና

- በሽ/ፍ ትግበራ ክልሎች የሚኖራቸውን ሚና ዘርዝሮ ማስቀመጥ መልካም የስራ ግንኙነት በመፍጠር የሽ/ፍትህ አላማዎችን ለማሳካት አስተዋፅኦ ይኖረዋል፡
- በሀገር አቀፍ ደረጃ በፖሊሲ እየተመራ በሚተገበረው የሽግግር ፍትህ ስርአት - ክልሎች ጉልህ ሚና እንዲኖራቸው ይደረጋል፡
- ክልሎች በሁለት መንገዶች የሚገለፁ ሚናዎች ይኖሯቸዋል።
    - የመጀመሪያው በአገር–አቀፍ ተቋማት የሚከናወኑ ስራዎችን በማገዝ ላይ የሚያተኩር ነው፣
    - ሁለተኛው በሀገራዊ ፖሊሲው አጠቃላይ እሳቤዎች/እሴቶች ላይ በመመስረት ውስን የሽ/ፍ ስራዎችን በባለቤትነት የሚመሩበትን ሂደት ነው።

በአገር–አቀፍ ተቋማት የሚከናወኑ ስራዎችን በማገዝ ረገድ ክልሎች የሚከተሉት ሀላፊነቶች ይኖሯቸዋል፦

- ለአገራዊ ሽግግር ፍትህ ሂደት አጋዥ የሆኑ ባህላዊ የግጭት አፈታት ስርዓቶችን መለየት/ማሳወቅ፤
- ተጎጂዎችን መለየት፣ የማካካሻ ሂደቱን በገንዘብና ሌሎች መንገዶች ማገዝ፤ ተጎጂዎችን መልሶ ማቋቋም፣ የስራ እድሎችን መፍጠር፤
- ማስታወሻ/ሐውልት ማቆም አስፈላጊ ሆኖ ሲገኝ ቦታ መለየት፣ ማቅረብ እና በሂደቱ መሳተፍ፤
- ለሽግግር ፍትሕ ሂደት የሚጠቅም መረጃና ማስረጃ ማሰባሰብ፣ አደራጅቶ ማቅረብ፤

8. በሽግግር ፍትህ ትግበራ የክልሎች ሚና

- በወንጀል የተሳተፈ ሰውን አሳልፎ መስጠት፤ ጥፋተኞችን ሪፖርት ማድረግ እና ለፍርድ ማቅረብ፣ ፍትህን ለማረጋገጥ በቅንጅት መሥራት፤
- የሽግግር ፍትህ ሂደቱን ለማስፈጸም ለሚሳተፉ አካላት ምቹ የውይይት መድረኮችን ማዘጋጀት፣ ደህንነታቸውን መጠበቅ፤
- የሚያስተዳድሩት ህዝብ በሽግግር ፍትሕ ሂደቱ ላይ አመኔታ እንዲኖረው መስራት፤
- የህዝቦች አብሮነት እና ግንኙነት የሚያጠናክሩ ስራዎችን መስራት፣ ሀሳብ ማመንጨት እና የየክልሉ ህዝብ ተሳታፊነትን ማረጋገጥ።

‘በአገራዊ የሽ/ፍትሕ የማይሸፈኑ ጉዳዮች፣ ጥሰቶች እና ግጭቶችን’ በተመለከተ ክልሎች የሚከተሉት የፖሊሲ አቅጣጫዎችን በባለቤትነት ይተገብራሉ።

- ‘በአገራዊ የሽግግር ፍትሕ ሂደት የማይሸፈኑ’ የእርቅ እና የማካካሻ ስርዐቶችን ከአገራዊ መርሆችና መስፈርቶች ጋር በተጣጣመ መልኩ መተግበር፤
- በተመሳሳይ መርሆች ላይ ተመስርተው የእውነት ማፈላለግ፣ ይፋ ማውጣት እና እውቅና የመስጠት ስራዎችን ማከናወን፤
- ለተፈጸሙ በደሎች በመንግስት ደረጃ ይቅርታ መጠየቅ፤
- ለተጎጂዎች የመልሶ ማቋቋም፣ የማገገሚያ፣ የመታሰቢያ እና ማስታወሻ ስርዐቶችን መቅረፅ እና መተግበር፤
- በአገር-አቀፍ ደረጃ በሚወጡ መስፈርቶች መሰረት በህጎቻቸው/ተቋሞቻቸው ላይ ማሻሻያዎችን ማከናወን፤
- በሽ/ፍ ሂደቱ የሚሳተፉ የባህል ፍትህ ሥርአቶችን ከመርሆች/መስፈርቶች አንፃር መለየት እውቅና መስጠት፣ አሰራራቸውን በህግ መደንገግ።

9. በሽግግር ፍትህ የባህላዊ ፍትህ ሥርዓቶች ሚና

- በአገራችን ለዘመናት ሲተገበሩ የቆዩ በርካታ ባህላዊ/ሀይማኖታዊ የግጭት መፍቻ ዘዴዎች አሉ፡
  - በማህ/ብ ሆነ በግለሰብ ደረጃ ለሚከሰቱ ግጭቶችን በእውነት/በይቅርታ ላይ የተመሰረተ ፍትህ ይሰጣሉ፣ ስብራቶችን ይጠግናሉ፡ ሰላም ያሰፍናሉ፡
  - በሽ/ፍትህ ሂደቱ የሚጫወቱትን አካባቢያዊ ወይም ሀገራዊ ሚና ለይቶ ጥቅም ላይ ማዋል የሽ/ፍትህን አላማ ለማሳካት ከፍተኛ አስተዋፅኦ አለው፡
- ስለሆነም ባህላዊ የግጭት አፈታት ዘዴዎች ክፍተቶቻቸውን በመሙላት፡
  - በሽ/ፍ ሂደት ከሌሎች የሽ/ፍ ተቋማት ጋር በመቀናጀት እውነትን በማፈላለግ፣ እርቅ በማስፈን፣ በማካካሻ እና በምህረት መስጠት ተግባራት፣
  - ማህበረሰባዊ ሰላምን ለማስፈን በሚደረጉ ስራዎች ጉልህ ሚና እንዲኖራቸው ይደረጋል፡

9. በሽግግር ፍትህ የባህላዊ ፍትህ ሥርዓቶች ሚና

ባህላዊ የግጭት አፈታት ዘዴዎችን በተመለከተ የሚከተሉት የፖሊሲ አቅጣጫዎች ተግባራዊ ይደረጋሉ፡

- እውነትን በማፈላለግ፣ ተጠያቂዎች ለፍትህ እንዲቀርቡ በመርዳት፣ በእርቅ እና በማካካሻ ስርአት፣ የህዝብ ለሕዝብ ግንኙነት በማጠናከር የሚያስችሉ ስራዎችን በመስራት ዋናውን የሽግግር ፍትህ ሂደት የማገዝ እና የመደገፍ ሚና ይኖራቸዋል፤
- በኮሚሽኑ የሚቀመጡ መርሆችን መሰረት በማድረግ
  - በሀገራዊ የእውነት አፈላላጊ ኮሚሽን የማይከናወኑ ወይም የማይሸፈኑ ጉዳዮችን፣ ወይም
  - ቀለል ያሉ የመብት ጥሰቶች/ግጭቶችን ለመፍታት እንዲቻል ተቋማቱ በእውነት ማፈላለግ፣ በእርቅ ተግባራት፣ ተያያዥ አካባቢያዊ ጉዳዮች ላይ ይሳተፋሉ፡
- አካባቢያዊ ወይም ሀገራዊ ሚና ሊጫወቱ የሚችሉ ባህላዊ የፍትህ ሥርአቶችን ለመለየት የሚያስችሉ መርሆችና መስፈርቶች በግልፅ ይወጣሉ፤
- ተቋማቱ ከፖለቲካ፣ ከዘር፣ ከሀይማኖት፣ ከፆታ እና ሌሎች አድሏዊ አሰራሮች ነፃ እና ገለልተኛ ሆነው የሚሰሩ መሆኑን የሚያረጋግጥ ስርዐት ይቀረፃል፤
- የተቋማቱ አሰራር የሴቶች እና ህፃናትን ተሳትፎ እና መብት እንዲያከብር ተገቢ ስራ ይሰራል።

10. የባለብዙ ዘርፍ ጉዳዩች (cross-cutting issues)

- የሽግግር ፍትህ ፖሊሲ እና ትግበራ ሂደት አንዱ ገዢ መርህ ተጋላጭ ለሆኑ የህብረተሰብ ክፍሎች ልዩ ትኩረት መስጠት ነው።
- የሽ/ፍ/ፖ እና ትግበራው ልዩ ትኩረት ለሚሹ (ሴቶች፣ ህጻናት፣ ወጣቶች፣ ጉዳተኞች፣ አረጋውያን፣ ተፈናቃዮች) ልዩ ፍላጎት/ጥቅም ትኩረት በሚሰጥ አግባብ ይከናወናሉ፡
- ከተጋላጭ የህብ/ብ ክፍሎች አንፃር የሚከተሉት የፖሊሲ አቅጣጫዎች ተግባራዊ ይደረጋሉ፡-
    - ፖሊሲውን ለመተገበር የሚወሰዱ የህግ፣ የአሰራር፣ የአደረጃጀት እርምጃዎች የሴቶችን ትርጉም ያለው <u>ተሳትፎ/ውሳኔ ሰጪነት/ተመጣጣኝ ውክልና </u>ያረጋግጣሉ፡
    - ትግበራው በማህበረሰቡ የቀዩ የተዛቡ የስርአተ–ጾታ አመለካከቶችን እና ተጋላጭነታቸውን በዘላቂነት ለመቀነስ በሚያስችል አግባብ ይከናወናል፤
    - የምርመራ/ክስ ሂደቶች ለጾታዊ ጥቃት ሰለባ ሴቶች ለዳግም ጉዳት የማያጋልጡ፣ የስነልቦና/የምክር ድጋፍ የሚያቀርቡ፣ የማገገሚያ አገልግሎት ያካተቱ ይሆናል፡
    - የምርመራ/ክስ፣ እውነት የማፈላለግ/የእርቅ ስራ ሂደቶች የሴቶችን የባህል/የእምነት ልዩነቶች፣ የማህ/ብን ተጽእኗዊ አኗኗር በማየት ምቹ ሁኔታን ይፈጥራሉ፡
    - በክስ/ምርመራ ወቅት የሚተገበሩ የሥነ-ሥርዓት/የማስረጃ ህጎች ጾታዊ ጥቃት የፈጸሙ አጥፊዎች ተጠያቂነትን ማረጋገጥ በሚያስችሉ መልኩ ይተገበራሉ፤
    - የእውነት ማውጣት ሂደቱ ጾታን መሰረት ላደረጉ ጥቃቶች ልዩ ትኩረት ይሰጣል፤ የጥቃቶችን ተከታታይነት (pattern) በማጥናት ምክንያቶቹ ይፋ ያወጣል፡
    - የእውነት ማውጣት ሂደቱ በአገር ውስጥ ተፈናቃዮች/ሌሎች ተጋላጭ የህብ/ብ ክፍሎች ላይ የተፈፀሙ የሰብዓዊ መብት ጥሰቶችን ባካተተ መልኩ ይተገበራል፤

10. የባለብዙ ዘርፍ ጉዳዩች (cross-cutting issues)

- በሽግግር ፍትህ ትግበራ ላይ የሚተላለፉ የማህ/ብ ግንዛቤ ትምህርቶች ለሴቶች እና ልጃገረዶች ተደራሽ መሆናቸውን በሚያረጋግጥ መልኩ ይከናወናሉ፤
- ህጻናትን በተመለከተ ሂደቱ በህገ-መንግስቱ እና በአለምአቀፍ የሰብአዊ መብቶች ሰነዶች ላይ በተቀመጡ መብቶች መሰረት ይተገበራል፤
- የወንጀል ተጠያቂ ህጻናትን በመለየት ሂደት፣ እንዲሁም በምርመራ፣ ክስ፣ ክርክር እና ውሳኔ አሰጣጥ ለህጻናት ተገቢው ትኩረት ይሰጣል፤ ጥንቃቄም ይደረጋል፤
- ትግበራው የወጣቶችን ትርጉም ያለው ተሳትፎ ባረጋገጠ መልኩ ይከናወናል፤
- ለአካል ጉዳተኞች እና ለአረጋውያን ተደራሽ እንዲሁም አካታች የሆኑ አሰራሮችን ያካተተ ይሆናል።

ክፍል ሦስት - የመንግስት እና የባለድርሻ አካላት ሚና እና የክትትል እና ድጋፍ ስርዓት

1) የመንግስት አካላት እና ባለድርሻ አካላት ሚና

- በፖሊሲው መሰረት የሽግግር ፍትህ ስራዎችን ተግባራዊ የሚያደርጉ ተቋማት በርከት ያሉ ናቸው፡
- እነዚህ ተቋማት እንዲቋቋሙ ሁኔታዎችን ማመቻቸት፣ ስራቸውን እስኪጀምሩ ድረስ ድጋፍ የሚያደርጉ ተቋማት ተግባር በዚህ ፖሊሲ ላይ በግልፅ ሊመላከት ይገባል፡
- በሌላ በኩል በፖሊሲው ተቋቁመው ስራዎች የሚሰሩ ተቋማት በመካከላቸው የሚኖረውን ቅንጅት የሚመራ መዋቅር እና ድጋፍ የሚያደርጉ ተቋማት ያስፈልጋሉ፡

የመንግስት አካላት ሚና

ሀ) የፍትህ ሚኒስቴር

- የሽ/ፍ ሂደቱ ውጤታማ በሆነ መንገድ እንዲፈፀም የሚያስችሉ ምቹ ሁኔታዎችን ከመፍጠር አንፃር የበኩሉን ሚና እንዲጫወት ይደረጋል፡
- ፖሊሲው ተግባራዊ እንዲሆን በማመቻቸት እና በሽግግር ፍትህ ሂደቱ ተግባራትን የሚያከናውኑ አካላትን በመደገፍ የዋና አስተባባሪነት ሚና ይኖረዋል፡
- እንዲቋቋሙ የተመለከቱ ተቋማት ማቋቋሚያ የሕግ ማዕቀፍ ያዘጋጃል፤ ለሚመለከተው አካል ያቀርባል፤
- የሚቋቋሙ ተቋማት ራሳቸውን ችለው ስራ እስኪጀምሩ ድረስ የውስጥ አሰራር ደንቦችን/መመሪያዎችን ያዘጋጃል፤ ተገቢው ድጋፍ ያደርጋል፤
- በተለያዩ የሽግግር ፍትህ ተቋማት እና አካላት መካከል ቅንጅታዊ አሰራር እንዲኖር ያደርጋል፤ አጠቃላይ የሽግግር ፍትህ አፈፃፀምን ይከታተላል፤
- ይህን የሚያከናውን ከሚመለከታቸው ተቋማት እና ሲቪል ማህ/ብ ተወካዮች የተውጣጡ አባላት ያሉት አደረጃጀት ይመሰርታል፤

ክፍል ሦስት - የመንግስት እና የባለድርሻ አካላት ሚና እና የክትትል እና ድጋፍ ስርዓት

ለ) የገንዘብ ሚኒስቴር

- በሀገርአቀፍ ደረጃ የሽግግር ፍትህ ስርዓትን ተግባራዊ ለማድረግ የሚያስችል በቂ በጀት ይመድባል፤
- በፈፃሚ ተቋማቱ ማቋቋሚያ ህግ ላይ በሚመለከተው አግባብ በጀት ጥቅም ላይ የሚውልበትን ልዩ አሰራር ያሳልጣል፤
- ከአለምአቀፍ/ሀገር አቀፍ አጋር አካላት ጋር በቅርበት ይሰራል፤ ሀብት ያሰባስባል፤ የሚገኘውን ድጋፍ ማስተዳደር እና መጠቀም የሚቻልበትን ሁኔታ ያመቻቻል።

ሐ) የመንግሥት ግዢና ንብረት ባለስልጣን

- የሽግግር ፍትህ ተቋማት ተግባር እንዲሁም የተልዕኳቸውን አስቸኳይነት እና ልዩ ባህርይ ግምት ውስጥ በማስገባት ስራቸውን ለማሳለጥ የሚያስችል የግዢ አፈፃፀም እና የንብረት አወጋገድ ስርዓት እንዲኖራቸው ያደርጋል/ያግዛል፤
- በተቋማቱ ማቋቋሚያ ህግ ላይ በሚመለከተው አግባብ የግዢ ስራዎች የሚፈፀሙበት ልዩ አሰራር ዝግጅት እና አፈፃፀም ያሳልጣል።

መ) ሲቪል ሰርቪስ ኮሚሽን

- የሽግግር ፍትህ ተቋማት በማቋቋሚያ ህግ ላይ በሚመለከተው አግባብ የተልዕኳቸውን ልዩ ባህርይ ግምት ውስጥ ያስገባ አደረጃጀት እንዲኖራቸው እገዛ ማድረግ፤
- ተቋማቱ የተሻለ እውቀት/ክህሎት ያላቸው ባለሙያዎችን ለመቅጠር/ለመመደብ የሚያስችል የደመወዝ እና የጥቅማጥቅም ማዕቀፍ እንዲኖር እገዛ ማድረግ፤

ክፍል ሦስት - የመንግስት እና የባለድርሻ አካላት ሚና እና የክትትል እና ድጋፍ ስርዓት

ሠ) የሲቪል ማህበረሰብ ድርጅቶች ባለስልጣን

- የሲቪል ማህ/ብ ድርጅቶች ማህበረሰቡን በሽግግር ፍትህ ጉዳይ የማሳወቅ እና የማንቃት ስራ እንዲሰሩ ማስተባበር፤
- የሲቪል ማህ/ ድርጅቶች የሚወክሉት የህ/ብ ክፍል በሽግግር ፍትህ ስርዓት አተገባበር ሂደት በንቃት ይሳተፉ ዘንድ እንዲያበረታቱ ማድረግ፤
- በሽግግር ፍትህ አተገባበር የቴክኒክ እና የፋይናንስ ድጋፍ እንዲያደርጉ ማስተባበር።

ረ) የፌዴራል እና የክልል ፖሊስ ኮሚሽኖች

- የሚቋቋሙ ተቋማት ወይም አደረጃጀቶች ስራቸውን በሚያከናውኑበት ጊዜ የሰላም እና የፀጥታ ችግር እንዳይገጥማቸው አስፈላጊውን እገዛ ማድረግ፤
- የሽግግር ፍትህ ስርዓት የተለያዩ ክፍሎችን ተግባራዊ ለማድረግ በልዩ ሁኔታ ጥበቃ ማድረግ አስፈላጊ ሆኖ ሲገኝ ይህን ማከናወን።

ሰ) የሕዝብ ተወካዮች ምክር ቤት

- የተለያዩ የሽግግር ፍትህ ስልቶችን ተግባራዊ ለማድረግ <u>የሚያስችሉ ሕጎችን ቅድሚያ እና ትኩረት በመስጠት ያፀድቃል</u>፤
- የሚቋቋሙ ተቋማት <u>ኮምሽነሮች እና ዳኞች ሹመት ግልፅ በሆነ እና የህዝብን ተሳትፎ በሚያረጋግጥ ሂደት</u> እንዲከናወን ያደርጋል፤
- የሽግግር ፍትህ አጠቃላይ ስርአት የህዝብን አመኔታን ባረጋገጠ መንገድ፣ በታቀደው አግባብ እየተተገበረ <u>ስለመሆኑ ክትትል ያደርጋል፡ በጀት ያፀድቃል</u>፤

ክፍል ሦስት - የመንግስት እና የባለድርሻ አካላት ሚና እና የክትትል እና ድጋፍ ስርዓት

ሸ) የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት

- ለሚቋቋመው ልዩ ፍርድ ቤት ምቹ የስራ ቦታ፣ የአሰራር ሥርዓት እና የተሻለ የሰው ሀይል እንዲኖረው አስፈላጊውን ድጋፍ ያደርጋል፤
- በልዩ ፍርድ ቤት እና በመደበኛ ፍርድ ቤቶች መካከል ልምድ ለማጋራት የሚያስችል ትብብር እንዲፈጠር ያደርጋል፤

2) የሲቪል ማህበረሰብ ድርጅቶች ሚና

- ሁሉም የህብ/ብ ክፍሎች ስለ ሽግግር ፍትህ ሥርዓት/ሂደት ግንዛቤ እንዲኖራቸው የማስገንዘብ፣ አገራዊ ንቅናቄ በመፍጠር በባለቤትነት ስሜት እንዲሳተፍ ይሰራሉ፡፡
- በአተገባበር ወቅት በቀጥታ እንዲሳተፉ፣ ሂደቱን እንዲደግፉ እንደአግባብነቱም የሂደቱን ውስን ክፍሎች በሙሉ ሀላፊነት የሚያስፈፅሙበት አውድ ይፈጠራል፡፡
- ዓለማቀፍ የሲቪል ማህበረሰብ ድርጅቶችም እንደአግባብነቱ ከሀገርአቀፍ ድርጅቶች ጋር በመቀናጀት ወይም በተናጠል
  - የህዝብ ባለቤትነት/አገር መሪነት መርህን በሚያከብር አውድ በሂደቱ ትግበራ የሚሳተፉበት ስርአት ይዘረጋል፤
  - ስርአቱን በፋይናንስ፣ በቴክኒክ እና ሌሎች መንገዶች የሚደግፉበት አሰራር ይመሰረታል፡፡

3) የፖሊሲው አፈፃፀም፡ ክትትል እና ድጋፍ ሥርዓት

- ይህ የሽግግር ፍትህ ፖሊሲ በሚፈለገው አግባብ ተግባራዊ እንዲሆን ራሱን የቻለ የክትትል እና ድጋፍ ስርዓት ሊኖረው ይገባል፡
- በፖሊሲው የተመለከቱ ተቋማት ስራቸውን እስኪጀምሩ፣ እንዲሁም ስራቸውን ከጀመሩ በኋላ ውጤታማ ሆነው እንዲቀጥሉ ለማድረግ የተቀናጀ እና የተናበበ ድጋፍ እና ክትትል የሚካሄድበት ስርአት መኖር አለበት፡
- ለፍትህ ሚኒስቴር የተሰጠው ቅንጅታዊ አሰራር የመመስረት/የባለ–ብዙ ተቋማት እና ሲቪል ማህ/ ድርጅቶች አደረጃጀት እንደተጠበቀ ሆኖ፥
  - ፖሊሲው ወደ መሬት ወርዶ ተግባራዊ የሚሆንበትን ዝርዝር አካሄድ የሚመራ 'የፖሊሲ አፈፃፀም ፍኖተ ካርታ' ይዘጋጃል፡
  - ፍኖተ-ካርታው ፖሊሲው ከጸደቀ በኋላ የሚከናወኑ ተግባራት በዝርዝር ምን እንደሆኑ፣ መቼ እንደሚከናወኑ፣ በማን - ያመላክታል፡
  - የፍትህ ሚኒስቴር የሚያቋቁመው የክትትል አደረጃጀት ይህን ፖሊሲ እና ፍኖተ ካርታውን መነሻ በማድረግ የየተቋማቱ ተግባራት በአግባቡ እና ቅንጅታዊ አሰራርን መሰረት በማድረግ ይፈፀሙ ዘንድ በቋሚነት የክትትል እና ድጋፍ ስራ የሚሰራ ይሆናል።